

Een verscheurd leven

Een joods meisje (4) wordt, midden in de oorlog, ondergebracht bij kinderloze, christelijke pleegouders in Zeeland. Rivka, zoals het kind heet, gaat verder door het leven als Anneke. Als haar joodse vader en haar broertje Simon, die de jodenvervolging hebben overleefd, haar na de oorlog op willen halen, wil en mag ze niet mee. De Zutphense schrijfster Josha Zwaan (46) schreef de beklemmende, psychologische debuutroman 'Parnassia' over haar, gebaseerd op historische feiten. Anneke, die model stond voor de hoofdpersoon in het boek is inmiddels 70. „Ik weet nog steeds niet wie ik ben,” zegt ze.

Door Nico Hoffer
n.hoffer@destentor.nl

Het kinderloze domineesechtpaar uit Zaamslag, Zeeland ontfermt zich in 1942 over de jonge Rivka. Ze vertellen het meisje dat haar ouders bij het bombardement van Rotterdam om het leven zijn gekomen. Ze heet vanaf nu Anneke en wordt in de christelijke traditie opgevoed. Haar joodse oorsprong wordt ontkend, weggemoffeld, verzwegen. Haar (pleeg)vader, dominee, vertelt aan de vierjarige Anneke: „De joden vieren de dag des Heren op zaterdag, maar de joden hebben

maar een gedeelte van de bijbel. Sinds de Messias gekomen is vieren we de zondag. Wij zijn christenen, wij hebben nog een heel testament erbij gekregen. De joden willen dat niet geloven en dat heeft ze veel ongeluk gebracht. De Duitsers hebben niet voor niets zo'n hekel aan de joden. Jij hebt geluk. Jij bent nu een van ons, jij bent een christen, de dochter van een dominee.”

Maar de 'ziel' van het jood-zijn zit diep in het jonge kind. Vervreemding, onthechting, ontkenning, radeloosheid zijn het gevolg. Een verscheurd leven.

Anneke ontvlucht rond haar twintigste haar pleegouders. Ze ontmoet en trouwt Joost. Later ontdekt ze pas dat hij als 13-jarig joods jochie weggevoerd is geweest en gruwelijke dingen heeft meegemaakt.

Joost (Jonathan) wil kinderen, Anneke niet. Haar echtgenoot wil, na de oorlog, het joodse volk in aantal en betekenis doen toenemen. Anneke zoekt daarentegen zelfstandigheid. Ze wil studeren en werken, maar zwicht toch. Ook onder druk van het tijdsgewricht van de jaren zestig. Drie kinderen krijgen ze. Anneke lijdt onder het moederschap. „Miskramen had ik moeten krijgen, geen kinderen,” zegt ze in Parnassia. En: „Nu had zich nog zo'n monster in haar baarmoeder genesteld.”

Bij Joost en Anneke komen gaandeweg onverwerkte herinneringen boven aan hun traumatische jeugd. Ze kunnen er met elkaar niet over spreken. Hun drie kinderen worden hen afgenomen. Anneke en Joost gaan uit elkaar. Tientallen jaren heeft Anneke geen contact met hem of haar kinderen. Als de eerste overlijdt, ontstaat er een heel voorzichtig contact tussen oudste dochter Sandra en moeder Anneke. De dagboekantekeningen van Joost komen boven tafel en - langzaam en vol bitse botsingen - groeit er een broze moeder-dochter relatie.

Parnassia is een beklemmend, intelligent gecomponeerd boek dat, 65 jaar na de oorlog, afschuwelijke feiten en gevoelens in een historische en actuele

context naar voren brengt. Het is een verhaal over verlies en verwarring rondom de eigen identiteit en het hervinden daarvan. Schrijfster Josha Zwaan: „Het kampverleden van Joost wilde ik aanvankelijk impliciet houden. Maar in de twee jaar dat ik aan mijn boek werkte voelde ik steeds meer: het moet wél expliciet opgeschreven worden. Er zijn nu jongeren die niet weten wat er allemaal gebeurd is, in de tweede wereldoorlog. Dit verhaal moet verteld worden, steeds weer.”

„Ik ben zelf niet joods, een goj. Vanuit mijn christelijke achtergrond kon ik dit verhaal eigenlijk niet schrijven. Maar mijn vele joodse vrienden, mijn meelezers zeiden steeds weer: Josha je kon dit allemaal niet weten maar uit de manier waarop je het hebt opgeschreven blijkt dat je misschien wel een joodse ziel hebt. 'Het klopt wat je schrijft', zeiden ze. Veel joodse mensen vertellen mij dat ze net als in het boek pas ver na de oorlog begonnen aan hun echte verwerking, bijvoorbeeld als hun ouders iets opgeschreven bleken te hebben, wat ze vonden na hun overlijden.”

In het boek zegt Anneke: „Wie ben ik, wat ben ik geweest? Geen goede dochter, geen goede moeder, geen goede partner, geen jood, maar ook geen christen.”

Josha: „Anneke is nu zeventig jaar. Zeventig jaar in rouw, zonder dat ze daar zelf weet van heeft. Ze vindt dat ze geen recht heeft op verdriet, want immers: zij is gered dankzij haar pleegouders. Maar dat ze ook zélf veel heeft verloren, dat gevoel laat ze niet toe. Ze weet niet wie ze zelf is en ze durft ook niet naar zichzelf te kijken. Ze beseft pas dat ze, na een ongewild gekweld leven, een probleem heeft wanneer haar eerste man dood gaat en haar dochter Sandra haar per brief ter verantwoording roept. Haar leven, haar gemankeerde en gebroken relatie met haar kinderen valt niet meer goed te maken, alle beschadigingen die ze haar kinderen en zichzelf heeft aangedaan. Maar aan het einde komt er wel erkenning en durft ze eindelijk 'sorry, voor al die keren dat ik woedend was,' tegen haar dochter te zeggen. Dat is belangrijk. Ze eindigen als moeder en dochter, terwijl ze dat gevoel eerder in hun leven nooit gehad hebben.”

Zo zegt Anneke dan ook: „Ik houd mijn hand even zegenend boven haar hoofd. 'Joodser dan ik, dat kan bijna niet.' Zonder woorden kijken we elkaar aan. Ik zie mezelf weerspiegeld in haar glanzende donkere ogen. Dan geef ik haar de kus die ik al weken wilde geven.”

Parnassia, ISBN 978-90-472-0167-0, 19.95. Eerste druk, 5500 ex. Uitgeverij Artemis, www.uitgeverijartemis.nl Zie ook: www.joshazwaan.nl en: www.jonet.nl

Fictie

Parnassia is grotendeels gebaseerd op ware gebeurtenissen. De karakters zijn echter allemaal fictief. Een belangrijke bron voor schrijfster Josha Zwaan vormde het boek Om het joodse kind: De strijd over de joodse pleegkinderen na de bevrijding, (1991) van onderzoeksjournaliste Elma Verhey. Enkele cijfers daaruit: Bij de Commissie voor Oorlogs Pleeg Kinderen (OPK) waren in en kort na de oorlog 3942 joodse kinderen geregistreerd die bij pleegouders overal in het land waren ondergebracht. Van hen gingen er na de oorlog 1900 meteen terug naar de ouder(s) of familie. De OPK 'bemoeide' zich direct met 1363 kinderen en nam 1004 besluiten. Van deze 1004 kinderen zijn er 403 bij hun niet-joodse pleegouders gebleven; 601 kinderen kwamen onder joodse voogdij.

Josha Zwaan

Josha Zwaan is geboren in Nieuw-Zeeland, waar haar Hollandse vader predikant was. Op haar derde verhuisde het gezin, vier kinderen, naar Zeeland, later woonde ze jarenlang in Enkhuizen en Ermelo. Zwaan studeerde sociale pedagogiek en andragologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze werkte jarenlang als projectmedewerker en leidinggevende in drugs- en jeugdhulpverlening. Sinds veertien jaar woont ze met haar man en vier kinderen in de Achterhoek, eerst Lochem, nu Zutphen. Tegenwoordig coacht ze mensen met werkgerelateerde vragen. Sinds haar jeugd voelt ze zich 'schrijver, verhalenverteller.' Parnassia is niet autobiografisch, maar wel gebaseerd op veel contacten in de joodse gemeenschap en veel studie. „Ik heb een fascinatie voor het jodendom en de joodse religie. Als 2e-generatiekind, dochter van een moeder die als kind jarenlang in één van de japanse kampen opgesloten is geweest, weet ik wat het is om te leven met de schaduw van de oorlog. In het Volkskrant-magazine verscheen van Josha Zwaan in oktober een essay met als titel Echo van een scherf.

Josha Zwaan: „Ik heb een fascinatie voor het jodendom en de joodse religie.”